Сборник съдебна практика

ОПРЕДЕЛЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

14 ноември 2013 година*

„Директива 93/13/ЕИО — Член 99 от Процедурния правилник на Съда — Потребителски договори — Договор за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Правомощия на националния съд по изпълнението — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка“

По съединени дела C-537/12 и C-116/13

с предмет преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de Primera Instancia e Instrucción № 1 de Catarroja (Испания) и от Juzgado de Primera Instancia № 17 de Palma de Mallorca (Испания) с актове от 15 ноември 2012 г. и 26 февруари 2013 г., постъпили в Съда съответно на 26 ноември 2012 г. и 11 март 2013 г., в рамките на производствата по дела

Banco Popular Español SA

срещу

Maria Teodolinda Rivas Quichimbo,

Wilmar Edgar Cun Pérez (C-537/12),

и

Banco de Valencia SA

срещу

Joaquín Valldeperas Tortosa,

María Ángeles Miret Jaume (C-116/13),

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: г-н A. Tizzano (докладчик), председател на състав, г-н A. Borg Barthet, г-н E. Levits, г-жа M. Berger и г-н S. Rodin, съдии,

генерален адвокат: г-жа J. Kokott,

секретар: г-н A. Calot Escobar,

предвид решението, взето след изслушване на генералния адвокат, да се произнесе с мотивирано определение в съответствие с член 99 от Процедурния правилник на Съда,

* Език на производството: испански.

постанови настоящото

Определение

1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).

2 Запитванията са отправени в рамките на съдебни спорове между Banco Popular Español SA (наричано по-нататък „Banco Popular“) и г-жа Rivas Quichimbo и г-н Cun Pérez, от една страна, както и между Banco de Valencia SA (наричано по-нататък „Banco de Valencia“) и г-н Valldeperas Tortosa и г-жа Miret Jaume, от друга страна, във връзка със събирането на неплатени задължения, произтичащи от сключени между страните договори за ипотечен кредит.

Правна уредба

Право на Съюза

3 Шестнадесето съображение на Директива 93/13 гласи:

„[…] като има предвид, че изискването за добросъвестност може да се изпълни от продавача или доставчика, когато постъпва добросъвестно и равнопоставено с другата страна, отчитайки законните ѝ интереси“.

4 Член 3 от тази директива гласи:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[…]

3. Приложението съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни“.

5 Съгласно член 4, параграф 1 от посочената директива:

„Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той [зависи]“.

6 Текстът на член 6, параграф 1 от същата директива е следният:

„Държавите членки [предвиждат, че] включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици […] не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

7 Член 7, параграф 1 от Директива 93/13 гласи:

„Държавите членки [гарантират], че в интерес на потребителите и конкурентите [продавачи или доставчици], съществуват подходящи и ефективни мерки за [преустановяване] на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

8 В точка 1 от приложението към тази директива се изброяват клаузите, посочени в нейния член 3, параграф 3. Това приложение гласи следното:

„1. [Клаузи], които имат за предмет или резултат:

[…]

д) [налагане на задължение на] потребителя [за заплащане на прекомерна по размер] неустойка [при неизпълнение на] задълженията [му];

[…]

ж) даване право на продавача или доставчика да прекратят безсрочен договор без предизвестие, освен когато са налице сериозни основания за това;

2. Букви ж), й) и л) обхващат:

а) буква ж) не възпрепятства условията, при които доставчикът на финансови услуги си запазва правото едностранно да прекрати договор с неопределен срок без предизвестие, когато съществува основателна причина, при условие, че доставчикът е длъжен да извести другата страна или страни по договора за това незабавно.

[…]“.

Испанско право

9 В испанското право защитата на потребителите срещу неравноправни клаузи най-напред се е уреждала в Общия закон 26/1984 за защита на потребителите и ползвателите (Ley General 26/1984 para la Defensa de los Consumidores y Usuarios) от 19 юли 1984 г. (BOE бр. 176, 24 юли 1984 г., стр. 21686).

10 Този закон впоследствие е изменен със Закон 7/1998 за общите договорни условия (Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación) от 13 април 1998 г. (BOE бр. 89, 14 април 1998 г., стр. 12304), който транспонира Директива 93/13 в испанското вътрешно право.

11 Най-накрая, Общият закон 26/1984, изменен със Закон 7/1998, е кодифициран с Кралски законодателен декрет 1/2007 за одобряване на преработения Общ закон за защита на потребителите и ползвателите и някои допълнителни закони (Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias) от 16 ноември 2007 г. (BOE бр. 287, 30 ноември 2007 г., стр. 49181).

12 Съгласно член 82 от този кралски законодателен декрет:

„1. За неравноправни се считат всички клаузи, които не са договорени индивидуално, и всички практики, за които не е изразено изрично съгласие и които въпреки изискването за добросъвестност водят до значителна неравнопоставеност във вреда на потребителя и ползвателя по отношение на произтичащите от договора права и задължения на страните.

[…]

3. Преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той зависи.

4. Независимо от предвиденото в предходните алинеи, във всички случаи се считат за неравноправни клаузите, които съгласно членове 85—90 включително:

a) обвързват договора с волята на продавача или доставчика,

b) ограничават правата на потребителя и ползвателя,

c) определят, че няма договорна реципрочност,

d) изискват от потребителя и ползвателя несъразмерни гаранции или неправилно им възлагат доказателствената тежест,

e) са непропорционални по отношение на сключването и изпълнението на договора, или

f) противоречат на правилата за конкуренция и на приложимото право“.

13 Гражданскопроцесуалният закон (Ley 1/2000, de 7 de enero, Enjuiciamiento Civil), в действащата му редакция към датата на образуване на главните производства (наричан по-нататък „Гражданскопроцесуалният закон“), урежда производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот в своята част III, дял IV, глава V, озаглавена „Особености на изпълнението върху заложени или ипотекирани вещи“, и по-специално в членове 681—698.

14 Член 695 от Гражданскопроцесуалния закон предвижда:

„1. В производствата по настоящата глава длъжникът може да възрази срещу изпълнението само на следните основания:

1. отмяна на обезпечението или погасяване на обезпеченото задължение, при условие че се представи удостоверение от регистъра за заличаването на ипотеката, или съответно на особения залог, или нотариално заверено удостоверение, че плащането е получено или че обезпечението е отменено;

2. грешка при определяне на размера на изискуемото вземане, когато обезпеченото вземане представлява крайното салдо по сметка между взискателя и длъжника по изпълнението. Длъжникът по изпълнението трябва да представи своя екземпляр от извлечението от сметката, в което са видни позициите по сметката, а възражението е допустимо само ако посоченото в това извлечение салдо се различава от посоченото в представеното от взискателя извлечение от сметка.

[…]

3. […] наличието […] на друг залог или ипотека, вписан/а преди задължението, което дава основание за производството, като това трябва да се докаже със съответното удостоверение от регистъра.

2. В случай на възражение по параграф 1 съдебният секретар спира изпълнението и призовава страните да се явят пред съда, издал заповедта за изпълнение. Страните се призовават най-малко четири дни преди съдебното заседание. В заседанието съдът изслушва страните, приема представените документи и в срок от два дни се произнася с определение.

[…]“.

15 Член 698 от Гражданскопроцесуалния закон гласи:

„1. По всяко възражение, което длъжникът, третото лице държател или друго заинтересовано лице може да повдигне на неуредени в горните членове основания, включително по отношение на нищожността на изпълнителния титул, изискуемостта, безспорността, погасяването или размера на вземането, се постановява решение в рамките на съответно съдебно производство, без обаче това да води до спиране или прекратяване на предвиденото в настоящата глава производство.

[…]

2. При предявяване на посоченото в предходната [точка] възражение или в хода на образуваното по него съдебно производство може да се иска ефективното изпълнение на съдебното решение, което ще бъде постановено в рамките на това производство, да се обезпечи чрез задържане на цялата или част от сумата, която следва да се предаде на кредитора по реда на производството, уредено в настоящата глава.

Съдът разпорежда посоченото задържане въз основа на представените доказателства, ако счете посочените основания за достатъчни. Ако молителят не е очевидно и в достатъчна степен платежоспособен, съдът най-напред трябва да го задължи да представи предварително и достатъчно обезпечение на вземанията на кредитора за лихви за забава и за евентуални други претенции за обезщетение за вреди.

3. Ако кредиторът представи надлежно обезпечение за плащането на сумата, чието задържане е разпоредено в производството по алинея 1, задържането се отменя“.

16 Член 131 от Закона за ипотеките (Ley Hipotecaria), който е в сила към момента на настъпване на фактите в главните производства и чийто кодифициран текст е одобрен с Декрет от 8 февруари 1946 г. (BOE бр. 58, 27 февруари 1946 г., стр. 1518), предвижда:

„Превантивното вписване на искането за установяване на недействителност на ипотеката или другите вписвания, които не са направени в една от хипотезите, обуславящи спирането на изпълнението, се заличават съгласно разпореждането за заличаване по член 133, ако са по-късни от отбелязването за издаване на удостоверението за тежестите. Документът, удостоверяващ изпълнението на задължението, във връзка с което е учредена ипотеката, не се вписва докато посоченото по-горе отбелязване не бъде заличено по силата на съдебно разпореждане в този смисъл“.

17 Съгласно член 153 bis от този закон:

„[…] Страните могат да се договорят, че в случай на изпълнение размерът на дължимата сума е този, който е определен от финансовата институция заемодател по уговорения от страните по договора ред.

При настъпване на уговорения от съдоговорителите падеж или след изтичане на евентуално продължаване на срока може да се пристъпи към принудително изпълнение върху ипотекирания имот в съответствие с членове 129 и 153 от този закон и аналогичните разпоредби от Гражданскопроцесуалния закон“.

Споровете в главните производства и преюдициалните въпроси

Дело C-537/12

18 На 28 май 2005 г. г-н Cun Pérez и г-жа Rivas Quichimbo сключват договор за ипотечен кредит за сумата от 107 300 EUR, обезпечен с ипотека, вписана върху семейното жилище.

19 Считано от 31 октомври 2009 г., длъжниците преустановяват плащането на погасителните вноски по кредита.

20 Така въз основа на молба, подадена на 20 януари 2012 г. от Banco Popular, със заповед за изпълнение от 8 февруари 2012 г. Juzgado de Primera Instancia e Instrucción № 1 de Catarroja (Първоинстанционен и следствен съд № 1, Катароха) разрешава принудителното изпълнение върху служещия за обезпечение ипотекиран недвижим имот и разпорежда на длъжника да заплати остатъка от дължимата главница в размер на 97 667,49 EUR, ведно с лихви и разноски в размер на 17 962,02 EUR.

21 На 18 май 2012 г. г-жа Rivas Quichimbo, представлявана от назначен въз основа на молбата ѝ за предоставяне на правна помощ адвокат, възразява срещу заповедта за изпълнение, като се позовава по-специално на неравноправния характер на клаузата за „праг“ по договора за кредит, която гарантира на кредитната институция минимален лихвен процент, в случай че използваният като референтен такъв падне под определена стойност, преобразувайки по същество кредита с променлив лихвен процент в кредит с фиксиран лихвен процент.

22 Тъй като в съдебното заседание от 10 юли 2012 г. посоченият адвокат излага отново довода за неравноправния характер на въпросната договорна клауза, Banco Popular изтъква, че той не попада в изчерпателния списък на основанията за възражение, предвидени в член 695 от Гражданскопроцесуалния закон, и поради това длъжникът следва да прибегне до исково производство.

23 В този контекст, с оглед представянето на писмени становища, с определение от 15 октомври 2012 г. Juzgado de Primera Instancia e Instrucción № 1 de Catarroja уведомява страните за съмненията си относно съвместимостта на испанския процесуален закон с установената с Директива 93/13 правна рамка.

24 В частност той посочва, че ако кредиторът избере като способ за принудително изпълнение производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, единствено исковото производство, образувано пред компетентния съд, което няма суспензивен ефект, позволява да се повдигне възражението, изведено от неравноправния характер на клауза от договора за кредит, от който произтича предявеното вземане. При това положение, предвид невъзможността на етапа на изпълнението да се извърши преценка на неравноправния характер, служебно или по искане на една от страните, за испанския съдия е изключително трудно да отстрани съществуващата в производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот неравнопоставеност между потребителя и продавача или доставчика.

25 По този начин испанската правна уредба на това производство накърнявала търсената с Директива 93/13 ефективност на защитата на потребителя.

26 Тази констатация следвала също така от точка 53 на Решение от 14 юни 2012 г. по дело Banco Español de Crédito (C-618/10), в което Съдът достига до същия извод по отношение на процесуална уредба на заповедта за изпълнение като действащата в Испания, тъй като тя „не дава възможност на съда в заповедното производство, макар да е установил наличието на всички необходими за това правни и фактически обстоятелства, да преценява служебно in limine litis или на който и да е друг етап от производството неравноправния характер на клаузите в договор между продавач или доставчик и потребител, ако последният не подаде възражение“.

27 При това положение Juzgado de Primera Instancia e Instrucción № 1 de Catarroja решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) [Трябва ли] Директива 93/13 […] да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която не позволява на съдебен орган, който трябва да се произнесе в производство за изпълнение върху ипотекирани вещи като уреденото в членове 681—695 от Гражданскопроцесуален закон […] на Испания, да преценява, било служебно, било по искане на една от страните, неравноправния характер на клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, независимо дали последният е направил възражение или не[?]

2) Независимо от това дали отговорът на въпроса е положителен или отрицателен, […][трябва ли] Директива 93/13 […] да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която не позволява на съдебен орган, който трябва да се произнесе в производство за изпълнение върху ипотекирани вещи като уреденото в членове 681—695 от Гражданскопроцесуален закон […] на Испания, да спре посоченото производство, в случай че по-късно бъде образувано исково производство за установяване на неравноправния характер на клауза в договор, който е сключен между продавач или доставчик и потребител и който е послужил за започване на изпълнителното производство[?]“.

Дело C-116/13

28 С нотариален акт от 26 юли 2007 г. г-н Valldeperas Tortosa и г-жа Miret Jaume сключват с Banco de Valencia договор за ипотечен кредит в размер на 300 000 EUR за закупуване на семейното им жилище. Със същия акт кредитополучателите ипотекират финансирания имот като обезпечение за изплащането на кредита.

29 В специална клауза, озаглавена „Предсрочна изискуемост на ипотечния кредит“, този договор дава възможност на кредитната институция, в случай на неплащане на което и да е от договорните задължения, да прекрати едностранно договора за кредит без предизвестие и да поиска изплащане на остатъка от дължимата главница, лихвите и разноските. Съгласно тази клауза банката по-специално може да прекрати договора още след първата неплатена месечна погасителна вноска, без да взема предвид изпълнението на договорните задължения от длъжниците до този момент.

30 След като длъжниците не плащат четири последователни погасителни вноски, съответно за месеците от март до юни 2012 г., Banco de Valencia обявява настъпването на предсрочната изискуемост и на 5 юни 2012 г. започва производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот за заплащане на главница в размер на 279 540,58 EUR, както и на изчислената приблизително сума от 83 862,17 EUR за лихви за забава от датата на приложеното към искането нотариално удостоверение и разноски.

31 След сезирането му в това производство като съд по изпълнението, Juzgado de Primera Instancia № 17 de Palma de Mallorca (Първоинстанционен и следствен съд, Палма де Майорка), подобно на Juzgado de Primera Instancia e Instrucción № 1 de Catarroja, изразява съмнения относно съвместимостта с Директива 93/13 на испанското производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот. Съобразно последното компетентният съд е лишен от правомощието, от една страна, преди да постанови принудително изпълнение, да прецени служебно неравноправния характер на клауза, съдържаща се в договор за ипотечен кредит, като задачата му се свежда до формалното разглеждане на изпълнителния титул и на придружаващите го документи, и от друга страна, да спре производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, когато бъде образувано исково производство от длъжника за установяване на посочения неравноправен характер.

32 Така, като припомня изразеното становище на генералния адвокат Kokott в заключението по дело Aziz (Решение от 14 март 2013 г., C-415/11), Juzgado de Primera Instancia № 17 de Palma de Mallorca твърди, че има опасност този процесуален режим да се окаже в противоречие със системата, установена от Директива 93/13, съобразно тълкуването на последната в трайната практика на Съда в тази област (вж. Решение от 27 юни 2000 г. по дело Océano Grupo Editorial и Salvat Editores, C-240/98-C-244/98, Recueil, стр. I-4941; Решение от 26 октомври 2006 г. по дело Mostaza Claro, C-168/05, Recueil, стр. I-10421; Решение от 4 юни 2009 г. по дело Pannon GSM, C-243/08, Сборник, стр. I-4713, и Решение по дело Banco Español de Crédito, посочено по-горе). Всъщност от съдебната практика следвало, че националният съд е длъжен винаги да преценява служебно неравноправния характер на договорна клауза, попадаща в приложното поле на тази директива, след като разполага с необходимите за тази цел правни и фактически обстоятелства.

33 Освен това Juzgado de Primera Instancia № 17 de Palma de Mallorca счита, че решаването на спора в главното производство повдига други въпроси, отнасящи се по-специално до тълкуването на понятието „неравноправна клауза“ с оглед на член 3, параграфи 1 и 3 от посочената директива, както и на точка 1, букви д) и ж) и точка 2, буква а) от приложението към нея. Всъщност не било ясно дали клаузата, която съставлява предмета на спора в главното производство и се отнася до предсрочната изискуемост на ипотечния кредит, е в съответствие с тези разпоредби.

34 При това положение Juzgado de Primera Instancia № 17 de Palma de Mallorca решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Испанското производство за принудителна продан съобразено ли е с член 7 от [Директива 93/13], доколкото то не позволява като предпоставка за допускане на изпълнението съдът служебно да осъществи контрол върху клауза за предсрочна изискуемост на заем при едностранно поискване от страна на банка, която клауза счита за неравноправна сама по себе си и при конкретното ѝ прилагане в настоящия случай, предвид това че тя е задължително условие, за да може професионалният заемодател да приведе в действие посочения способ за привилегировано изпълнение?

2) От гледна точка на горепосочения член 7 от [Директива 93/13] какъв следва да бъде обхватът на служебното начало за националния съд, който следва да разгледа тази клауза, когато допуска изпълнението в производство за принудителна продан?

3) От гледна точка на член 3, параграфи 1 и 3 от [Директива 93/13], както и на точка 1, букви д) и ж) и на точка 2, буква а) от приложението към нея, може ли договорна клауза, позволяваща на финансова институция да развали едностранно договора за кредит по напълно обективни причини, някои от които не са свързани със самия договор, в конкретната хипотеза — поради неплащане на четири месечни ипотечни вноски, да се счита за неравноправна сама по себе си и при конкретното ѝ прилагане в настоящия случай?“.

35 С определение на председателя на Съда от 20 юни 2013 г. дела C-537/12 и C-116/13 са съединени за целите на писмената и устната фаза на производството, както и на съдебното решение.

По преюдициалните въпроси

36 Съгласно член 99 от Процедурния правилник, когато преюдициалният въпрос е идентичен с въпрос, по който Съдът вече се е произнесъл, отговорът на този въпрос се налага недвусмислено от съдебната практика или отговорът не оставя място за разумно съмнение, Съдът може във всеки един момент да се произнесе с мотивирано определение по предложение на съдията докладчик и след изслушване на генералния адвокат.

37 Необходимо е посоченият член да се приложи в настоящите съединени дела.

По двата въпроса по дело C-537/12 и по първите два въпроса по дело C-116/13

38 С тези въпроси, които следва да се разгледат заедно, запитващите юрисдикции по същество искат да се установи дали Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка като разглежданата в главните производства, която в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот не позволява на съда по изпълнението нито да прецени, било служебно или по искане на потребителя, неравноправния характер на клауза в договора, от който произтича предявеното вземане, и въз основа на която клауза е издаден изпълнителният титул, нито да постанови привременни мерки, гарантиращи пълната ефективност на окончателното решение на съда в съответното исково производство, компетентен да провери неравноправния характер на тази клауза.

39 В това отношение съгласно постоянната съдебна въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните си възможности, така и на степента си на информираност (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 44).

40 С оглед на това положение на по-слаба страна, член 6, параграф 1 от тази директива предвижда, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя. Както е видно от съдебната практика, става въпрос за императивна разпоредба, с която се цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях (Решение по дело Aziz, цитирано по-горе, точка 45).

41 В този контекст Съдът многократно е приемал, че когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националният съд е длъжен служебно да преценява неравноправния характер на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на посочената директива, и по този начин да отстрани неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 46 и цитираната съдебна практика).

42 Съдът е постановил също така, че Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, която не дава възможност на съда в заповедното производство, макар да е установил наличието на всички необходими за това правни и фактически обстоятелства, да преценява служебно in limine litis или на който и да е друг етап от производството неравноправния характер на клауза за мораторни лихви в договор между продавач или доставчик и потребител, ако последният не подаде възражение (Решение по дело Banco Español de Crédito, посочено по-горе, точка 57).

43 Освен това в точка 64 от Решение по дело Aziz, посочено по-горе, Съдът приема, че тази директива трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, която не предвижда възможност в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот да се прави възражение за неравноправност на договорна клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, като същевременно не позволява на съда в исковото производство, който има правомощието да прецени дали такава клауза е неравноправна, да постанови привременни мерки и по-специално спиране на посоченото изпълнително производство, когато постановяването на тези мерки е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на окончателното му решение.

44 При това положение трябва да се отбележи, че отговорът на поставените преюдициални въпроси се налага недвусмислено от съдебната практика, тъй като по същество те се отнасят до определянето — съгласно посочената директива — на служебното правомощие на съда, компетентен да допусне принудителното изпълнение върху ипотекиран имот в рамките на същата процесуална уредба като анализираната от Съда в Решение по дело Aziz, посочено по-горе.

45 В това отношение следва да се констатира, че при липсата на хармонизация на националните механизми за принудително изпълнение, от една страна — основанията за подаване на възражение в рамките на производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, и от друга страна — предоставените на този етап правомощия на съда по изпълнението, който е компетентен да се произнася по законосъобразността на клаузите на потребителските договори, се уреждат във вътрешното право на държавите членки въз основа на принципа на процесуалната им автономия, но при условие тези правила да не са по-неблагоприятни от правилата, които уреждат подобни положения по вътрешното право (принцип на еквивалентност), нито да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на потребителите от правото на Съюза (принцип на ефективност) (вж. по аналогия Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 50).

46 Що се отнася до принципа на еквивалентност, следва да се отбележи, че Съдът не разполага с никакви данни, които да пораждат съмнение в съответствието на разглежданата по делата в главните производства правна уредба с този принцип.

47 Действително от материалите по делото следва, че в производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот испанската процесуална уредба забранява на съда по изпълнението както да разглежда, служебно или по искане на една от страните, договора, от който произтича предявеното вземане, по съображения, различни от изрично предвидените основания за възражение, така и да постановява привременни мерки, които да гарантират пълната ефективност на окончателното решение на съда в исковото производство, не само когато последният преценява неравноправния характер на клауза в договор между продавач или доставчик и потребител с оглед на член 6 от Директива 93/13, но и когато преценява противоречието между такава клауза и националните особени повелителни разпоредби, което той все пак следва да провери.

48 Що се отнася до принципа на ефективност, следва да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална разпоредба прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази разпоредба в цялото производство и за неговото развитие и особености пред различните национални инстанции (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 53).

49 В случая от предоставените пред Съда материали следва, че съгласно член 695 от Гражданскопроцесуалния закон в производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот длъжникът може да възрази срещу изпълнението само на основание отмяна

на обезпечението или погасяване на обезпеченото задължение, грешка при определяне на размера на изискуемото вземане, когато обезпеченото вземане представлява крайното салдо по сметка между взискателя и длъжника по изпълнението, или наличие на друг залог или ипотека, вписан/а преди задължението, което дава основание за производството.

50 Съгласно член 698 от Гражданскопроцесуалния закон, по всяко друго възражение, което длъжникът може да повдигне, включително по отношение на нищожността на изпълнителния титул, изискуемостта, безспорността, погасяването или размера на вземането, се постановява решение в рамките на съответно съдебно производство, без обаче това да води до спиране или прекратяване на предвиденото в разглежданата глава съдебно производство.

51 Освен това по силата на член 131 от Закона за ипотеките превантивното вписване на искането за установяване на недействителност на ипотеката или другите вписвания, които не са направени в една от хипотезите, обуславящи спирането на изпълнението, се заличават съгласно разпореждането за заличаване по член 133 от посочения закон, ако са по-късни от отбелязването за издаване на удостоверението за тежестите.

52 Така от посоченото следва, че в испанската процесуална уредба окончателното възлагане на ипотекиран имот на трето лице винаги е неотменимо — дори когато неравноправността на клаузата, оспорена от потребителя пред съда в исковото производство, води до нищожност на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — освен в хипотезата, в която посоченият потребител е поискал превантивно вписване на искането за установяване на недействителността на ипотеката преди споменатото отбелязване (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 57).

53 В това отношение е важно да се отбележи обаче, че предвид развитието и особеностите на разглежданото в случая производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот такава хипотеза трябва да се приеме за малко вероятна, тъй като има немалък риск съответният потребител да не поиска посоченото превантивно вписване в предвидените за тази цел срокове, било поради бързината на въпросното изпълнително производство, било защото не знае правата си или не осъзнава обема им (вж. Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 58).

54 Следователно, както Съдът вече е приел в точка 59 от Решение по дело Aziz, посочено по-горе, подобна процесуална уредба може да накърни ефективността на защитата, която Директива 93/13 цели, тъй като не дава възможност на съда в производството по иск на потребител за установяване на неравноправността на договорна клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, да постанови привременни мерки, които могат да доведат до спиране или прекратяване на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, когато постановяването на такива мерки е необходимо за гарантиране на пълната ефективност на окончателното му решение.

55 Освен това е необходимо да се отбележи, че подобна процесуална уредба може да накърни ефективността на търсената с Директива 93/13 защита, тъй като също така не дава възможност на съда по изпълнението както да прецени служебно или по искане на потребителя неравноправния характер на клауза в договора, от който произтича предявеното вземане, и въз основа на която клауза в случая е издаден изпълнителният титул, така и да постанови привременни мерки, които могат да доведат до спиране или прекратяване на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, когато постановяването на такива мерки е необходимо за гарантиране на пълната ефективност на окончателното решение на съда в исковото производство, в което потребителят се позовава на този неравноправен характер.

56 Всъщност, както постановява Съдът, без тази възможност винаги когато, както в главните производства, се пристъпва към принудително изпълнение върху ипотекирания имот преди постановяване на решението на съда в исковото производство, с което дадена договорна клауза, въз основа на която е учредена ипотеката, се обявява за неравноправна, а изпълнителното производство — за нищожно, с това решение на потребителя би се предоставила само последваща защита под формата на иск за обезщетение за вреди, която е непълна и недостатъчна и не представлява подходящо и ефективно средство за преустановяване на прилагането на посочената клауза, а това е в противоречие с разпоредбата на член 7, параграф 1 от Директива 93/13 (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 60).

57 Посоченото важи в още по-голяма степен в хипотеза, в която, както в делата по главните производства, имотът, за който е учредена ипотеката, е жилището на претърпелия вреди потребител и на неговото семейство, тъй като този ограничен до заплащането на обезщетение за вреди механизъм за защита на потребителите не позволява да се предотврати окончателната и необратима загуба на споменатото жилище (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 61).

58 Следователно за продавача или доставчика би било достатъчно, ако са изпълнени необходимите условия, да започне производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, за да лиши по-същество потребителя от предимствата на търсената с Директива 93/13 защита, а това е и в разрез с практиката на Съда, съгласно която специфичните характеристики на съдебното производство между продавача или доставчика и потребителя, което протича съгласно националното право, не могат да представляват фактор, който би могъл да засегне правната защита, от която се ползва потребителят по силата на разпоредбите на тази директива (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 62).

59 При това положение следва да се констатира, че разглежданата в главните производства испанска правна уредба видимо не е съобразена с принципа на ефективност, тъй като в производствата по принудително изпълнение върху ипотекирани имоти, образувани по искане на продавачи или доставчици и с длъжници потребители, прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на защитата, която Директивата цели да осигури на потребителите (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 63).

60 С оглед на тези съображения на двата въпроса по дело C-537/12 и на първите два въпроса по дело C-116/13 следва да се отговори, че Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка като разглежданата в главните производства, която в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот не позволява на съда по изпълнението нито да прецени, било служебно или по искане на потребителя, неравноправния характер на клауза в договора, от който произтича предявеното вземане, и въз основа на която клауза е издаден изпълнителният титул, нито да постанови привременни мерки и по-специално спиране на изпълнението, когато постановяването на тези мерки е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на окончателното решение на съда в съответното исково производство, компетентен да провери неравноправния характер на тази клауза.

По третия преюдициален въпрос по дело C-116/13

61 С този въпрос запитващата юрисдикция по същество иска уточнения във връзка с тълкуването на член 3, параграфи 1 и 3 от Директива 93/13, както и на точка 1, букви д) и ж) и точка 2, буква а) от приложението към тази директива, за да прецени дали клаузата, която е предмет на спора в главните производства и която се отнася до „предсрочната изискуемост на договора за ипотечен кредит“, има неравноправен характер.

62 В това отношение следва да се уточни, че в Решение по дело Aziz, посочено по-горе, Съдът вече е бил сезиран с подобно искане, за да може националната юрисдикция да провери именно неравноправния характер на клаузата за предсрочна изискуемост в дългосрочните договори за ипотечен кредит. Поради това отговорът на настоящия въпрос се налага недвусмислено от съображенията, изложени в това решение.

63 Съгласно постоянната практика на Съда последният е компетентен да тълкува понятието „неравноправна клауза“ по член 3, параграф 1 от Директива 93/13 и приложението към нея, както и критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорна клауза от гледна точка на разпоредбите на тази директива, като се има предвид, че въз основа на тези критерии националният съд трябва конкретно да квалифицира съответната договорна клауза с оглед на обстоятелствата по разглежданото от него дело. От това следва, че Съдът трябва единствено да предостави на запитващата юрисдикция указания, които тя следва да вземе под внимание при преценката на неравноправния характер на съответната клауза (вж. Решение от 26 април 2012 г. по дело Invitel, C-472/10, точка 22, и Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 66).

64 Следва да се отбележи, че като се основава на понятията за добросъвестност и значителна неравнопоставеност в ущърб на потребителя между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора, член 3, параграф 1 от посочената директива определя само общо факторите, придаващи неравноправен характер на договорна клауза, която не е била индивидуално договорена (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 67).

65 Както обаче Съдът вече е уточнил, за да се прецени дали дадена клауза създава в ущърб на потребителя „значителна неравнопоставеност“ между произтичащите от договора права и задължения на страните по него, трябва да се вземат предвид разпоредбите на националното право, приложими при липсата на уговорка между страните в това отношение. Именно вследствие на такъв сравнителен анализ националният съд може да установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право. За тази цел изглежда е необходимо да се разгледа и правното положение на потребителя с оглед на предвидените в националната правна уредба средства за преустановяване на прилагането на неравноправните клаузи (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 68).

66 За да се отговори на въпроса при какви обстоятелства възниква такава неравнопоставеност „въпреки изискването за добросъвестност“, следва да се констатира, че съгласно практиката на Съда националният съд трябва да провери дали, като постъпва добросъвестно и справедливо с потребителя, продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят ще се съгласи с подобна клауза при индивидуални преговори (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 69).

67 В този контекст следва също така да се припомни, че приложението, към което препраща член 3, параграф 3 от Директива 93/13, съдържа само примерен и неизчерпателен списък на клаузите, които могат да бъдат обявени за неравноправни (Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точка 70).

68 По-специално, в точка 1, букви д) и ж) от това приложение се посочват клаузите, които имат за предмет или резултат, от една страна, налагане на задължение на потребителя за заплащане на прекомерна по размер неустойка при неизпълнение на задълженията му, и от друга страна, оправомощаване на продавача или доставчика да прекрати безсрочен договор без предизвестие, освен когато са налице сериозни основания за това. Също така в точка 2, буква а) от посоченото приложение се уточнява, че точка 1, буква ж) не възпрепятства прилагането на клаузи, чрез които доставчикът на финансови услуги си запазва правото едностранно да прекрати безсрочен

договор — при това без предизвестие, когато съществува основателна причина, при условие че продавачът или доставчикът бъде задължен да уведоми другата страна или страни по договора незабавно за това.

69 Именно предвид тези критерии Juzgado de Primera Instancia № 17 de Palma de Mallorca следва да прецени неравноправния характер на разглежданата в главното производство клауза за предсрочна изискуемост на ипотечния кредит, съгласно която кредитната институция може да прекратява едностранно договорите за кредит за определен срок и така да изисква изплащане на цялата останала дължима главница и на лихви поради неизпълнение от страна на длъжника на договорните му задължения в определен срок.

70 В това отношение следва да се уточни, че запитващата юрисдикция трябва да провери по-специално дали възможността на продавача или доставчика да прекрати едностранно договора зависи от неизпълнението от страна на потребителя на съществено за съответното договорно правоотношение задължение, дали тази възможност е предвидена за случаите, в които посоченото неизпълнение е достатъчно сериозно с оглед на срока и размера на кредита, дали тя дерогира правилата, приложими при липса на съгласие между страните, така че предвид процесуалните средства, с които разполага потребителят, затруднява неговия достъп до съд и упражняването на правото му на защита, и дали националното право предвижда подходящи и ефективни средства, позволяващи на потребителя, на когото се противопоставя такава клауза, да се справи с последиците от едностранното прекратяване на договора за кредит (вж. в този смисъл Решение по дело Aziz, посочено по-горе, точки 73 и 75).

71 Следователно предвид всички изложени съображения на третия въпрос по дело C-116/13 трябва да се отговори, че член 3, параграфи 1 и 3 от Директива 93/13, както и точка 1, букви д) и ж) и точка 2, буква а) от приложението към същата директива трябва да се тълкуват в смисъл, че за да се прецени неравноправният характер на клауза за предсрочна изискуемост на ипотечен кредит като клаузата, разглеждана в главните производства, по-специално съществено значение има:

— това дали възможността на продавача или доставчика да прекрати едностранно договора зависи от неизпълнението от страна на потребителя на съществено за съответното договорно правоотношение задължение,

— това дали тази възможност е предвидена за случаите, в които посоченото неизпълнение е достатъчно сериозно с оглед на срока и размера на кредита,

— това дали посочената възможност дерогира правилата, приложими при липса на съгласие между страните, така че предвид процесуалните средства, с които разполага потребителят, затруднява неговия достъп до съд, както и упражняването на правото му на защита, и

— това дали националното право предвижда подходящи и ефективни средства, позволяващи на потребителя, на когото се противопоставя такава клауза, да се справи с последиците от едностранното прекратяване на договора за кредит.

Запитващата юрисдикция следва да извърши тази преценка, като вземе предвид всички обстоятелства от значение за спора, с който е сезирана.

По съдебните разноски

72 С оглед на обстоятелството, че за страните в главните производства настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

1) Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка като разглежданата в главните производства, която в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот не позволява на съда по изпълнението нито да прецени, било служебно или по искане на потребителя, неравноправния характер на клауза в договора, от който произтича предявеното вземане, и въз основа на която клауза е издаден изпълнителният титул, нито да постанови привременни мерки и по-специално спиране на изпълнението, когато постановяването на тези мерки е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на окончателното решение на съда в съответното исково производство, компетентен да провери неравноправния характер на тази клауза.

2) Член 3, параграфи 1 и 3 от Директива 93/13, както и точка 1, букви д) и ж) и точка 2, буква а) от приложението към същата директива трябва да се тълкуват в смисъл, че за да се прецени неравноправният характер на клауза за предсрочна изискуемост на ипотечен кредит като клаузата, разглеждана в главните производства, по-специално съществено значение има:

— това дали възможността на продавача или доставчика да прекрати едностранно договора зависи от неизпълнението от страна на потребителя на съществено за съответното договорно правоотношение задължение,

— това дали тази възможност е предвидена за случаите, в които посоченото неизпълнение е достатъчно сериозно с оглед на срока и размера на кредита,

— това дали посочената възможност дерогира правилата, приложими при липса на съгласие между страните, така че предвид процесуалните средства, с които разполага потребителят, затруднява неговия достъп до съд, както и упражняването на правото му на защита, и

— това дали националното право предвижда подходящи и ефективни средства, позволяващи на потребителя, на когото се противопоставя такава клауза, да се справи с последиците от едностранното прекратяване на договора за кредит.

Запитващата юрисдикция следва да извърши тази преценка, като вземе предвид всички обстоятелства от значение за спора, с който е сезирана.

Подписи